

Direktivat e reja të Komitetit Qendror të PKSh në kushtet e reja Në kushtet e krijuara me pushtimin e Shqipërisë nga ana e ushtrive hitleriane dhe të rigrupimit të forcave të reaksionit të brendshëm, Komiteti Qendror i Partisë Komuniste të Shqipërisë dha direktiva që përcaktonin qëndrimin dhe detyrat e reja të Partisë dhe të Lëvizjes Nacionalçlirimtare.

Një vëmendje e veçantë në këto direktiva i kushtohej çështjes së grupimit të forcave të reaksionit rreth pushtuesve të rinj gjermanë. Me ta u bashkuan menjëherë Balli Kombëtar, bajraktarët, kleri i lartë sidomos katolik, gjithë politikanët fashistë. Në shërbim të pushtuesve gjermanë u vunë edhe zogistët, që synonin këthimin e Zogut. Kartën e Zogut e përkëdhelën dhe gjermanët me formimin e këshillit të Regjencës. Në të njëjtën kohë, në Londër Zogu bëri përçapje pranë Çurçillit për krijimin e një qeverie mbretërore shqiptare në mërgim.

Në lidhje me qëndrimin që duhej mbajtur ndaj forcave të brendshme reaksionare, në direktivat theksohej se Balli Kombëtar dhe çdo organizatë tjetër jashtë Lëvizjes Nacionalçlirimtare ishin shkrirë me reaksionin. Prandaj kjo organizatë si dhe grupet e tjera politike, që qëndronin jashtë Frontit Nacionalçlirimtar, duheshin luftuar si organizata reaksionare që drejtpërdrejt ose tërthorazi ishin vënë në shërbim të pushtuesit gjerman. «Lufta jonë kundër reaksionit, — thuhej në këtë direktivë, — është pjesë e luftës kundër okupatorit, prandaj është e pandarë nga kjo»¹.

Duke dhënë këtë direktivë, në të njëjtën kohë KQ i PKSh i porosiste komunistët të mos binin në gabime sektare, por të ruanin të paprekur karakterin e gjerë antifashist e popullor të Luftës Nacionalçlirimtare. «Duhet të kemi kujdesjen më të madhe, — theksonte Komiteti Qendror i PKSh, — që të mos hidhemi vetëm kundër reaksionit as në luftën politike, as në luftën me armë, por të marrim edhe popullin me vete, mbasi për ndryshe populli fillon e mbetet si neutral dhe, duke qenë në këto pozita, ai mund të influencohet lehtë nga armiku»². Komiteti Qendror kërkonte gjithashtu të bëheshin përpjekje për diferencimin në radhët e reaksionit, për të larguar prej Ballit dhe organizatave të tjera reaksionare elementët e gabuar që ishin viktimat e demagogjisë së tradhtarëve.

Komiteti Qendror tërhoqte vëmendjen e Partisë dhe

1) *Dokumente kryesore të PPSH, vëll. I, f. 223.*

2) *Po aty, f. 224-225.*

të gjithë popullit në faktin se, duke luftuar me armë organizatat dhe forcat reaksionare si vegla të pushtuesve, duhej pasur gjithmonë parasysh se armiku kryesor mbetej pikërisht pushtuesi gjerman, kundër të cilit duhej vazhduar lufta e pandërprerë dhe pa kompromis, deri në fund.

Nga ana tjetër, në direktivat e tij Komiteti Qendror vinte në dukje se hitlerianët, duke parë se ushtarakisht e kishin të humbur luftën, kishin vënë të gjitha forcat për të arritur në një kompromis me reaksionin anglez e amerikan kundër Bashkimit Sovjetik. Në kushtet e fitoreve të njëpasnjëshme të Ushtrisë Sovjetike, reaksioni botëror, i cili nuk mund të shpëtonte me flamurin e diskredituar të hitlerianëve, filloi të përgatiste truallin për të izoluar partitë komuniste dhe për të zhdukur karakterin revolucionar të lëvizjeve nacionalçlirimtare të popujve të shtypur. Për këtë arsye reaksioni imperialist anglez e amerikan u përpoq të ngjallte e të forconte lëvizjet kundërrevolucionare.

Qeveritë angleze e amerikane dërguan në Shqipëri, si në vendet e tjera të robëruara nga Hitleri, misione ushtarake gjoja për të ndihmuar luftën e popullit shqiptar kundër pushtuesve fashistë. Misione të tilla u vendosën pranë Shtabit të Përgjithshëm të Ushtrisë Nacionalçlirimtare dhe disa shtabeve partizane të qarqeve, zonave e grupeve.

Misioni i parë ushtarak anglez i kryesuar nga major B.Maklini, erdhi në Shqipëri në maj 1943. Në tetor, qeveria britanike vendosi të dërgonte aty një gjeneral-brigade, E.Dejvisin. Më vonë dërgoi një mision ushtarak edhe qeveria amerikane. Përfaqësuesit anglo-amerikanë e paraqitën ardhjen e tyre si të diktuar nga interesi i përbashkët për luftën kundër fashizmit dhe morën përsipër, me fjalë, të ndihmonin Ushtrinë Nacionalçlirimtare me armë e materiale të tjera luftarake të nevojshme. Në fakt «qëllimi i tyre, — thotë shoku Enver Hoxha, — do të ishte të nuhatnin nga afër situatën, t'i jepnin qendrës të dhëna të sakta seç erë frynte këtu, të mësonin seç ishte në të vërtetë Lëvizja Nacionalçlirimtare, të krijonin lidhje me Ballin Kombëtar, të ndihmonin «miqtë» e dërguar nga SOE dhe kryesorja, nën maskën e «ndihmës», ashtu si kudo, edhe në Shqipëri të bënin çmos që të dështonte revolucioni popullor»¹. Të nisur nga ky qëllim, ata zhvilluan veprimtari minuese kundër Partisë Komuniste, kundër Frontit edhe Luftës Nacionalçlirimtare. Ndhimën më të madhe anglo-

1) Enver Hoxha. *Rreziku anglo-amerikan për Shqipërinë*, Tiranë, 1982, f. 27.

-amerikanët ua dhanë kundërshtarëve të kësaj luftime, Ballit Kombëtar dhe Legalitetit. Prandaj vendosën e mbajtën deri në fund misionet të posaçme ushtarake pranë forcave reaksionare. Kur Balli Kombëtar dhe Legaliteti, në vjeshtën e vitit 1943, u bashkuan hapur me pushtuesit gjermanë, misionet ushtarake anglo-amerikane nuk u larguan prej tyre, por vazhduan t'i ndihmonin këto organizata tradhtarë me armë, municione, veshmbathje e me flori. Ndërkohë presionet dhe ndërhyrjet e oficerëve anglezë u intensifikuan. Këto presione dhe ndërhyrje u bënë një rrezik i madh për Luftën Nacionalçlirimtare. «Por Partia luftonte e vigjilonte».¹ Komiteti Qendror i Partisë, në fillim të vitit 1943, udhëzonte komitetet qarkore dhe gjithë shtabet e reparteve partizane që ta kishin mirë të qartë se misionet angleze ishin vetëm përfaqësues të ushtrisë britanike dhe si të tilla, ato duhej të përkrahnin ata që luftonin kundër pushtuesve, ndërsa s'kishin aspak të drejtë të përziheshin në punët e brendshme, politike dhe ushtarake të Luftës Nacionalçlirimtare. Asnjëherë s'duhej harruar, vazhdonte udhëzimi, se anglo-amerikanët, si kapitalistë, ishin kundërshtarë të socializmit e të komunizmit. «Tani jemi në aleancë me ta kundër fashizmit italian dhe nazizmit gjerman dhe ne i qëndrojmë besnikë kësaj aleance. Por, — theksonte Komiteti Qendror, — nuk kemi lejuar dhe nuk lejojmë kurrë që ata të ndërhyjnë në punët e brendshme të Shqipërisë. E kaluara e hidhur e popullit tonë nuk do të përsëritet më. Këtë nuk do ta lejojë PKSh dhe populli shqiptar»². Në direktivat e nëntorit 1943, Komiteti Qendror i PKSh i përsëriste edhe një herë udhëzimet e mëparshme për qëndrimet ndaj anglo-amerikanëve, duke vënë në dukje se ata përpiqeshin të përziheshin në çështjet politike dhe sidomos në çështjet e brendshme organizative dhe ushtarake të Lëvizjes Nacionalçlirimtare, se bashkoheshin me reaksionarët që «t'i organizonin këta për t'i pasur vegla të tyre për kohën e zbarkimit». Në to kërkohet: «Duhet të kemi me ta një sjellje korrekte, por edhe një qëndrim të qartë e të prerë. Ata nuk duhet të përzihen në punët e brendshme, nuk duhet të asnjë mënyrë të merren si arbitër ndërmjet nesh dhe reaksionit. Në u pëlqeftë lufta jonë kundër reaksionit mirë, përndryshe derën e kanë të ha-

1) Enver Hoxha. *Rreziku anglo-amerikan për Shqipërinë*, Tiranë, 1982, f. 52.

2) *Dokumente kryesore të PPSH*, vëll. I, f. 209; Enver Hoxha. *Rreziku anglo-amerikan për Shqipërinë*, Tiranë, 1982, f. 54.

pur».¹ Komiteti Qendror i porosiste të gjitha organizatat e Partisë të rritnin vigjilencën kundrejt orvatjeve që bënin misionet ushtarake anglo-amerikane për të riorganizuar reaksionin shqiptar.

Direktivat e reja të Komitetit Qendror të PKSh e ndihmonin Partinë dhe popullin të orientoheshin drejt në gjendjen e ndërlikuar të krijuar në vjeshtë të vitit 1943 në Shqipëri dhe të përgatiteshin për një luftë shumë të rëndë e të ashpër deri në arritjen e fitores së plotë mbi armiqtë.

Forcimi i pushtetit nacionalçlirimtar

Vendimet e Konferencës II të Labinotit ndihmuan në centralizimin dhe forcimin e pushtetit revolucionar në Shqipëri. Në vjeshtën e vitit 1943 në të gjitha zonat e çliruara u zhvilluan zgjedhjet e reja të këshillave nacionalçlirimtarë të fshatrave dhe krahinave. Në disa vende si në zonën e Gjirokastrës e të Vlorës u zhvilluan konferencat e qarqeve, ku u zgjodhën këshillat përkatëse nacionalçlirimtare. Radhët e këshillave u shtuan e u forcuan me njerëz besnikë e të sprovuar në zjarrin e luftës. Në të njëjtën kohë, këshillat u spastruan nga elementët armiq e të lëkundshëm. Si pasojë e diferencimit që u bë në radhët e fshatarësisë, këshillat e fshatrave u forcuan, në to hynë më shumë fshatarë të varfër. Këshillat e fshatrave u bënë kësisoj më luftarakë.

Me forcimin e përbërjes shoqërore të këshillave dhe me krijimin e seksioneve të ndryshme pranë Këshillit të Përgjithshëm dhe këshillave të qarqeve, u gjallërua dhe u përmirësua veprimtaria e tyre si organe të vërteta të pushtetit të ri shtetëror jo vetëm për çështjet e luftës, por edhe të administrimit të ekonomisë, arsimit e kulturës dhe të ndërtimit. Këshillat organizuan mbledhjet e ndihmave për Luftën Nacionalçlirimtare, për familjet e dëshmorëve dhe të dëmtuarët nga lufta. Në vjeshtë këshillat u dhanë ndihmë fshatarëve në mbjelljet e të lashtave. Ato organizuan konferenca të arsimitarëve dhe hapën shumë shkolla fillore, kurse kundër analfabetizmit dhe shtëpi leximi në krahinat e çliruara. Në nyjet kufitare këshillat vendosën roje partizane për të mbikqyrur hyrjen e daljen e njerëzve si dhe për të ndaluar e luftuar kontrabandën.

Këshillat nacionalçlirimtarë u rritën e u forcuan me pjesëmarrjen e gjallë të masave të gjera popullore, të cilat

1) *Dokumente kryesore të PPSH, vëll. I, f. 232.*

u jepnin përkrahje aktive të gjithanshme. «Nuk njohim asnjë pushtet tjetër në Shqipëri veç Këshillit Nacionalçlirimtar, — thuhej në deklaratën e përbashkët të 16 këshillave nacionalçlirimtarë të fshatrave të krahinës së Leskovikut, — dhe do të luftojmë çdo tradhtar që kërkon të veprojë kundër dëshirës së popullit shqiptar, d.m.th. do të luftojmë të gjithë ata elementë që duan të rrezojnë pushtetin e këshillave nacionalçlirimtarë».

Rritja e autoritetit të këshillave nacionalçlirimtarë si i vetmi pushtet politik në Shqipëri i shqetësoi pa masë klasat sunduese të vendit dhe reaksionin imperialist ndërkombëtar.

Armiqtë përdorën të gjitha mjetet, që nga forcat e armatosura deri te lufta politike, për të likuiduar pushtetin e këshillave. Pas dështimit të orvatjes në Mukje për ta marrë kalanë nga brenda, reaksioni u përpoq të vinte kundër këshillave nacionalçlirimtarë regjimin mbretëror të Zogut. Kjo ide, e frymëzuar nga angjezët, u përkrah edhe nga fashistët gjermanë. Kësaj manovre i dhanë grusht dërrmues Partia Komuniste dhe Këshilli i Përgjithshëm. Duke analizuar gjendjen e krijuar pas ardhjes së gjermanëve në Shqipëri, Sekretari i Përgjithshëm i PKSh Enver Hoxha udhëzonte: «Në radhë të parë na paraqitet çështja e pushtetit, dua të them vendosja kudo e këshillave nacionalçlirimtarë, forcimi i tyre dhe mbrojtja e tyre nga çdo tentativë e Ballit ose e ndonjë partie tjetër që do të përpiqet t'i sabotojë e t'i luftojë haptazi. Për këtë punë nuk duhet të ketë dy kuptime: vetëm pushteti i këshillave duhet të ekzistojë dhe asnjë pushtet tjetër; nuk ka kompromis dhe dualitet në këtë gjë»¹ (nënvizuar nga red). Duke theksuar nevojën e shkatërrimit me dhunë të pushtetit të vjetër reaksionar, shoku Enver Hoxha vazhdonte: «Balli nuk ta liron pushtetin dhe askush tjetër në qoftë se nuk e rrëmben me forcë, pasi është e drejta tënde dhe e popullit»².

Krahas me centralizimin e forcimin e pushtetit popullor, në vjeshtë 1943 u arritën suksese të rëndësishme edhe në mobilizimin dhe organizimin e masave në gjirin e Frontit Nacionalçlirimtar. Në bazë të vendimeve të Konferencës II të Labinotit, në të gjitha krahinat e çliruara dhe në qytetet e pushtuara u formuan këshillat e Bashkimit të Rinisë Antifashiste dhe të Bashkimit të Grave Antifashiste Shqiptare.

Forcimi i pushtetit dhe i Frontit Nacionalçlirimtar bë-

1) Enver Hoxha. *Vepra*, vëll. 1, f. 426-427

2) *Po aty*, f. 428

hej krahas rritjes së luftës së armatosur kundër skllavëru-
esve hitlerianë dhe tradhtarëve të vendit.

**Veprimet e Ush-
trisë Nacionalçli-
rimtare në vjesh-
tën e vitit 1943**

«Problemi kryesor i Luftës Nacional-
çlirimtare, — theksonte në këtë kohë Kom-
iteti Qendror, — është problemi i forci-
mit të ushtrisë sonë».¹ Në luftën e vazh-
dueshme kundër pushtuesve e tradhtarëve
radhët e Ushtrisë Nacionalçlirimtare u dyfishuan në kra-
hasim me gjendjen që ishte në kohën e krijimit të Shtabit
të Përgjithshëm. Në tetor 20 000 luftëtarë ndodheshin të
inkuadruar në radhët e reparteve të Ushtrisë Nacionalçli-
rimtare. Ndërkaq, përmbi 20 000 të tjerë bënë pjesë në
çetat vullnetare të fshatrave dhe në guerilet e qyteteve.

Më 9 tetor në Arbanë të Pezës u formua Brigada III
Sulmuese, ndërsa më 28 nëntor në Shëngjergj të Tiranës
Brigada II Sulmuese. Në këtë kohë u krijuan gjithashtu
një varg batalionesh e grupesh të reja të Ushtrisë Nacio-
nalçlirimtare midis të cilave batalioni «Bajram Curri» në
malësinë e Tropojës, me partizanë tropojanë e kosovarë.
Batalioni «Nazmi Rushiti» në rrethin e Dibrës dhe bata-
lioni «Thanas Ziko» në krahinën e Dropullit.

Shtabi i Përgjithshëm që ishte në krye të Ushtrisë
Nacionalçlirimtare, tregonte kujdes të vazhdueshëm që re-
partet dhe njësitë partizane të zhvillonin pa ndërprerje luf-
tën sulmuese kundër pushtuesve gjermanë dhe bandave
kundërrevolucionare. Ai udhëzonte: «Lufta që duhet t'i
zhvillojë armikut të mbajë karakterin e vërtetë të një ofen-
sive të paprerë, me goditje të forta në momente dhe në
vende ku armiku nuk i pret, duke e shkaktuar kështu humbje
të mëdha dhe duke ruajtur forcat tona.

«Të evitohen luftërat frontale dhe në vende e momente
ku dëshiron armiku, të mos qëndrohet kurrë në pritje të
ofensivës së armikut, por të shkatërrohet kjo ofensivë para
se të fillojë»².

Duke zbatuar urdhrat e Shtabit të Përgjithshëm, re-
partet e Ushtrisë Nacionalçlirimtare, gjatë më pak se dy
muajve (prej fundit të shtatorit deri nga mesi i nëntorit)
kryen rreth njëqind veprime të rëndësishme luftarake kun-
dër armikut.

1) *Dokumente kryesore të PPSH, vëll. I, f. 228.*

2) *Dokumente të Shtabit të Përgjithshëm... , vëll. I, f. 85.*

Nga veprimet më të rëndësishme të Brigadës I janë asgjësimi i autokolonës gjermane në Derven të Peqinit (19 tetor), spastrimi i Mallakastrës nga forcat kundërrevolucionare (nëntor) dhe goditja kundër garnizonit gjerman të Patosit, ku për tri ditë rresht u zhvilluan luftime të përgjakshme (10-12 nëntor).

Në Zonën I Operative Vlorë-Gjirokastrë gjatë kësaj kohe u zhvilluan 23 veprime të rëndësishme luftarake, nga të cilat më kryesoret janë: lufta e Konispolit kundër 3 000 gjermanëve e ballistëve, që kishte filluar përpara pushimit gjerman të vendit e që vazhdoi deri më 28 shtator, prita në qafën e Muzinës (29 shtator), ku u shpartalluan 1 500 gjermanë, lufta në Borsh e në rajonin midis Kuçit e Golemit (1 tetor), ku u zhvilluan luftime të ashpra trup me trup kundër 2 000 hitlerianëve. Në këtë luftim midis dëshmorëve të tjerë ishte edhe Themo Vasi, komisar i çetës «Koto Hoxhi». Tri ditë luftime u zhvilluan gjithashtu në Manastirin e Cepos, ku u thyen 1 000 gjermanë (3-5 tetor). Në Tragjas (23 tetor) u shpartalluan bandat balliste të Vlorës. Më 3-7 nëntor u bë një përpjekje me hitlerianë në Përmet. Pas këtyre luftimeve u çlirua gjithë qarku i Gjirokastrës, vetë qyteti si dhe pjesa më e madhe e qarkut të Vlorës.

Në qarkun e Korçës u bënë 15 luftime të rëndësishme, ndër të cilat më kryesoret ishin lufta e Devollit (30 shtator), e Vithkuqit (1 tetor), e Gribecit të Gorës (13 tetor) dhe e Pogradecit (20 tetor). Në luftimet e Gribecit u vra Skënder Çaçi, komisar i batalionit Gorë-Opar.

Në qarkun e Beratit u kryen 13 luftime, ndër të cilat luftimet në afërsitë e qytetit (20-21 tetor), ku u shpartalluan 2 000 armiq.

Në Elbasan u bënë një varg goditjesh; më kryesorja ishte ajo që asgjësoi autokolonën gjermane në rrugën Librazhd-Elbasan (25 shtator).

Ndër veprimet më të mëdha luftarake që u zhvilluan në Dibër, ishin lufta e Peshkopisë (28 tetor), ku u shpartalluan bandat e bajraktarëve dhe lufta e Dibrës (31 tetor), ku forca të mëdha gjermane-bajraktare pas 4 ditë luftimesh dështuan me humbje të mëdha në orvatjen për të marrë qytetin.

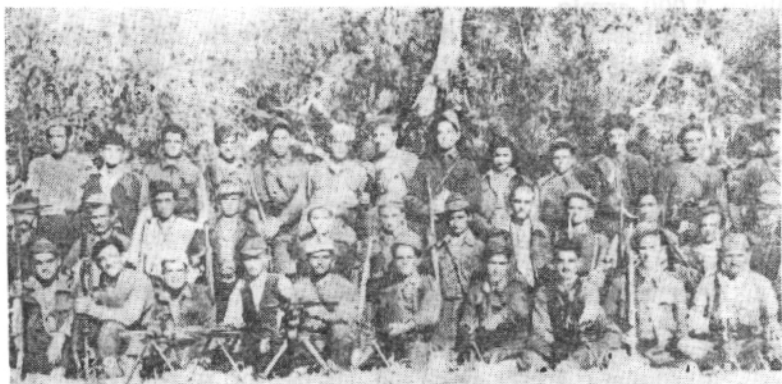
Ndër aksionet kryesore të batalionit «Perlat Rexhepi» ishin prita në rrugën Shkodër-Koplik (1 nëntor) dhe lufta në katundin Vorfë (3 nëntor).

Në zonën e Pezës deri më 5 nëntor u zhvilluan 15 luftime, ndër të cilat më kryesoret janë lufta e Grupit të Pezës dhe Brigadës III në Arbanë, ku u shpartalluan for-

cat gjermane të sulmit prej 500 vetësh (10 tetor), luftimet e përgjakshme në luginën e Erzenit (15 tetor) dhe luftimet në afërsi të Shijakut, të cilat vazhduan 4 ditë dhe ku u asgjësua një autokolonë gjermane.

Në rrethin e Tropojës, partizanët pas një varg sulmesh kundër posteve të xhandarëve çliruan pothuajse gjithë krahinën.

Ndërkaq, njësitet guerile në qytetet dhe krahinat e pushtuara zhvillonin veprime të ndryshme luftarake, diversioni kundër armiqve. Pas krijimit të Shtabit të Përgjithshëm të Ushtrisë Nacionalçlirimtare Shqiptare, njësitet guerile të zonave të pushtuara jo vetëm nuk u likuiduan, por u forcuan edhe më tepër. Në Tiranë p.sh. në tetor vepronin 47 njësite guerile me 530 luftëtarë të armatosur me pushkë, automatikë, pistoleta e revolverë, armë të rrëmbyera nga armiku. Nën udhëheqjen e komiteteve qarkore të partisë, njësitet guerile në vjeshtë kryen një varg aksionesh të rëndësishme në qytetet Tiranë, Shkodër, Durrës, Vlorë, Elbasan, Korçë. Ato shfarosën shumë agjentë të Gestapos, krerë kundërrevolucionarë, ndërmjet të cilëve kryetarin e «Kuvendit Kombëtar» tradhtarin Idhomene Kosturi dhe ministrin kuisling Iliaz Agushi, rrëmbyen për nevoja të Luftës Nacionalçlirimtare armatime, ushqime, veshmbathje, barëra etj. Vetëm në Durrës njësitet guerile rrëmbyen nga depot e armikut për nevojat e Luftës Nacionalçlirimtare 800 kuintalë sheqer dhe 100 kuintal lesh. Veprimet luftarake të njësiteve guerile i mbanin armiqtë në gjendje alarmi të përhershëm dhe ngriinin moralin e popullit në krahinat e pushtuara.



Kuadro dhe luftëtarë të Brigadës VI Sulmuese

Zgjerimi i vrullshëm i luftës së armatosur çlirimtare, shtrirja dhe forcimi i pushtetit të këshillave, krijimi i organizatave antifashiste të rinisë e të grave e forcuan akoma më shumë Frontin Nacionalçlirimtar, e rritën më shumë autoritetin e PKSh, njëkohësisht ishin prova më e mirë e dobësisht të orvatjeve të skllavëruesve hitlerianë dhe reaksionit të brendshëm për shkatërrimin e Frontit dhe për izolimin e Partisë nga populli. Masat popullore u bënë edhe më të ndërgjegjshme për nevojën e luftës pa kompromis kundër pushtuesve deri në fitoren përfundimtare. Ato e kuptuan edhe më mirë nga përvoja e tyre se Balli Kombëtar e Legaliteti nuk ishin organizata patriotike, si kërkonin t'i paraqisnin reaksionarët, por organizata tradhtarë, vegla të imperialistëve të huaj, se vetëm Këshilli i Përgjithshëm dhe Partia Komuniste ishin mbrojtëse besnike të interesave të kombit e të popullit shqiptar dhe luftonin për fitoren e pavarësisë së plotë kombëtare dhe për vendosjen e një rendi demokratik popullor.

Kjo gjendje i tmerronte dhe njëkohësisht i tërbonte pa masë armiqtë. Ata nuk mund të pajtoheshin me një gjendje të tillë dhe ishte e natyrshme që do të vinin të gjitha forcat për të shkatërruar Ushtrinë Nacionalçlirimtare dhe këshillat nacionalçlirimtarë.

Fronti Nacionalçlirimtar, Ushtria Nacionalçlirimtare, mbarë populli shqiptar duhej të bënin një luftë akoma më të ashpër e më të përgjakshme, të përballonin vështirësi dhe rreziqe më të shumta. Lidhur me këtë Këshilli i Përgjithshëm, Shtabi i Përgjithshëm, Komiteti Qendror i PKSh, në vjeshtë të vitit 1943 paralajmëronin popullin dhe repara-tet partizane që të mos deheshin aspak nga sukseset e arritura, por ta vlerësonin drejt gjendjen, të qëndronin vigjilentë e në gatishmëri që të mos kapeshin në befasi.

3. THYERJA E MËSYMJES SË PËRGJITHSHME ARMIKE TË DIMRIT 1943 - 1944

Plani I Mësymjes së Përgjithshme gjermane

Nuk kaluan as dy muaj nga dita e pushtimit të Shqipërisë që hitlerianët të bindeshin se populli shqiptar ishte një armik për vdekje i Gjermanisë naziste.

Kryekomandanti i trupave gjermane në një thirrje

drejtuar shqiptarëve lëshuar në fillim të nëntorit shprehte «keqardhjen» që ushtarët gjermanë nuk u pritën si miq, ankohej se kundër tyre «kryhen goditje çdo ditë» dhe pastaj deklaronte: «Deri tani ne i kemi besuar mikpritjes dhe besës së shqiptarëve (!!), por më nuk mund të durojmë, duhet të marrim masa. . . ». Në të njëjtën kohë, edhe qeveria kuislinge i mbante ison komandës gjermane duke shpallur: «Në Shqipëri është krijuar një gjendje pasigurie e çrregullimi. Qeveria juaj (kuislinge — Red.) ka vendosur t'i japë fund kësaj gjendjeje duke u besuar fuqive të armatosura (gjermano-kundërrevolucionare — Red.) barrën me veprue me rreptësinë më të madhe kundër turbulluesve të rendit dhe të paqes publike».

Pushtuesit gjermanë përpunuan një plan të hollësishëm të operacioneve që do të zhvillonin në shkallë të gjerë në dimrin e vitit 1943-1944, me qëllim që të shkatërrojnë Ushtrinë Nacionalçlirimtare dhe të likuidonin këshillat nacionalçlirimtarë dhe Partinë Komuniste të Shqipërisë. Operacionet gjermane në Shqipëri ishin njëkohësisht pjesë e planit të komandës hitleriane për të «qetësuar» gjithë Ballkanin kryengritës. Ky plan ishte i lidhur me synimin për të zhdukur rrezikun në prapavijat e sektorit ballkanik (Shqipëri, Jugosllavi, Greqi) dhe për të krijuar mundësinë që këto trupa të hidheshin pastaj në frontin e Lindjes.

Për mësymjen e madhe kundër Ushtrisë Nacionalçlirimtare komanda gjermane e pushtimit grumbulloi forca të 4 divizioneve dhe gjithë bandat e xhandarëve, zogistëve e ballistëve. Këto trupa u vunë nën komandën e gjeneralit nazist Fen (Fehn), komandant i Korpusit XXI gjerman.

Në këtë kohë efektivit i Ushtrisë Nacionalçlirimtare Shqiptare arrinte në 20 000 luftëtarë të inkuadruar në brigada, grupe e batalione të rregullta. Meqenëse forcat partizane ndodheshin të shpërndara në të gjitha anët e vendit, se kundërshtarë nuk kishin vetëm partizanët, por gjithë popullin dhe në pamundësi të hidhnin në veprim forca më të mëdha, pushtuesit gjermanë vendosën ta shkatërrojnë Ushtrinë Nacionalçlirimtare pjesë-pjesë, me anë të një vargu operacionesh të njëpasnjëshme kundër bazave dhe rajoneve kryesore të veprimit të partizanëve. Në mësymje do të zbatoheshin njëjta taktikë që pushtuesit gjermanë përdornin edhe në luftën kundër partizanëve në Bashkimin Sovjetik, Jugosllavi, Greqi e gjetkë: rrethimi i forcave partizane dhe asgjësimi i tyre me anë të sulmeve bashkëqendrë. Këto veprime luftarake duhej të shoqëroheshin edhe me masa terrori kundër popullsisë.

Sipas planit të armikut, Ushtria Nacionalçlirimtare

Shqiptare dhe këshillat nacionalçlirimtarë duhej të asgjësoheshin brenda dy-tre muajve.

Pushtuesit gjermanë shpresonin se plani i tyre do të plotësohej. Kjo bindje bazohej në numrin më të madh të forcave dhe në epërsinë e teknikës luftarake, në mungesën që kishin partizanët për armë, municione, veshmbathje, ushqime si dhe në kushtet e rënda klimatike të dimrit nëpër male.

Operacionet armike të dimrit nuk e gjetën në befasi Ushtrinë Nacionalçlirimtare dhe popullin shqiptar.

Thyerja e mësymjes së përgjithshme armike

Operacionet armike në Dimrin 1943-1944 u zhvilluan në formë zinxhiri. Hallka e parë e këtij zinxhiri ishte operacioni hitlerian në zonën e Pezës, i cili u pasua nga një varg i tërë operacionesh në zonat e tjera të vendit.

Më 5 nëntor 1943 mbi 6 000 gjermanë, xhandarë e ballistë u hodhën në mësymje nga pesë drejtime në krahinën e Pezës, kundër Brigadës III Sulmuese dhe Grupit Partizan të Pezës. Në të gjitha drejtimet u zhvilluan luftime të ashpra, të cilat vazhduan pesë ditë rresht. Pasi u thyen disa herë dhe pas humbesh të mëdha, hitlerianët mundën të shkelnin krahinën, duke i shkaktuar dëme të rënda popullsisë vendëse. Por ata nuk mundën t'ia artinin qëllimit. Batalionet e Grupit të Pezës, me manovrimet të shkathëta, iu shmangën shkatërrimit dhe i morën krahët armikut. Brigada III çau rrethimin dhe doli nga zona e operacionit me humbje të pakëta. Pas këtij operacioni, armiku kreu në Pezë edhe disa operacione të tjera, por nuk ia doli të nënshtronte popullin dhe të shkulte që andej forcat partizane.

Operacioni i dytë gjerman u krye në krahinën e Dibrës. Më 16 nëntor një forcë prej 5 000 vetësh u hodh kundër dy batalioneve partizane të Grupit të Dibrës. Luftimet më të ashpra u zhvilluan brenda në qytet. Pas dy ditësh qëndrese heroike kundër armiqve më të shumtë në numër e me teknikë shumë të pasur, partizanët u detyruan të tërhiqeshin nga qyteti. Pas Dibrës, në duart e armiqve ra edhe Peshkopia. Pas gjashtë ditë luftimesh, batalionet e Grupit të Dibrës mundën t'i shpëtonin shkatërrimit. Në qarkun e Dibrës mbetën përkohësisht grupe të vogla partizane, të cilat nuk e ndërprejnë asnjëherë veprimtarinë e tyre në zonën e pushtuar.

Më 19 nëntor, pasi morën Beratit, pushtuesit gjermanë, të ndihmuar nga ballistët, filluan mësymjen e tyre në

krahinën e Mallakastrës. Më 20 nëntor, në afërsi të fshatit Symizë, 80 partizanë të Brigadës I me një pjesë luftëtarësh të Grupit të Mallakastrës, sulmuan befasisht fuqitë e armikut dhe asgjësuan 120 hitlerianë. Në këtë përleshje ra duke luftuar trup me trup komandanti i batalionit Gjok Doçi. Brigada kaloi Vjosën dhe u hodh në krahinat e Vlorës pa pësuar dëme. Vetëm pas 5 ditësh hitlerianët mundën të rifillonin operacionin kundër Grupit të Mallakastrës.

Në një kohë kur pushtuesit gjermanë vazhdonin mësymjen e tyre të përgjithshme kundër UNSh, duke zbatuar sipas planit, operacionet në zona të ndryshme të vendit, Shtabi i Zonës I Operative vendosi të ndërmerre një kundërgoditje në pellgun e Dëshnicës (Këlcyrë). Qëllimi i kësaj kundërgoditjeje ishte t'u shkëputej nga duart pushtuesve e tradhtarëve rruga Këlcyrë-Berat, të cilën armiqtë kishin në plan ta përdornin si një arter kryesor të lëvizjes së trupave të tyre që do të zhvillonin operacione në zonën Korçë-Berat-Përmet dhe në zonat në jug të Vjosës.

Për këtë kundërgoditje që filloi më 25 nëntor Shtabi i Zonës I bashkëpunoi me shtabin e Brigadës I dhe me shtabin e qarkut të Beratit. Pas një varg luftimesh më të ashprat e të cilave ndodhën në Qafën e Këçokut, u arrit plotësisht qëllimi i caktuar. Në njërin nga këto luftime, më 6 dhjetor, u vra heroikisht Kastriot Muço, zëvendës komisar i batalionit «Halim Xhelo».

Humbja e Këlcyrës dhe e rrugës Këlcyrë-Berat rrezikonte plotësimin e planit të operacionit gjerman në zonën Korçë-Berat-Përmet, që ishte duke u përgatitur. Prandaj komanda gjermane ngarkoi komandën e përgjithshme të Ballit Kombëtar që të ndërmerre një operacion të posaçëm për të rimarrë Këlcyrën, duke u nisur nga Berati, kurse 1000 trupa të Vermahtit do të mësynin drejt këtij objekti nga ana e Tepelenës. Mirëpo edhe kjo orvatje dështoi. Ballistët mundën të përparonin deri në Qafën e Këçokut, pastaj u shpartalluan, ndërsa pjesa më e madhe e trupave gjermane u asgjësua. Në luftimet për shkatërrimin e orvatjes së armikut për të marrë Këlcyrën, që u zhvilluan prej 19 dhjetorit 1943 deri më 2 janar 1944, morën pjesë forcat partizane të qarkut të Beratit, tri batalione të qarkut të Korçës, batalioni i Dumresë (i qarkut të Elbasanit) dhe dy batalione të Zonës I Operative. Në njërin nga këto luftime u kap rob Ajet Xhindole, komisar i batalionit «Margarita Tutulani», të cilin pas torturash çnjerëzore, armiqtë e pushkatuan.

Ndërkohë, në vazhdim të zbatimit të planit të tyre të mësymjes së përgjithshme kundër UNÇSh, pushtuesit gjermanë filluan, më 14 dhjetor, operacionin në luginën e Shushicës. Për këtë operacion ata u përgatitën dy javë rresht, duke kryer përpara dy operacione më të vogla, njërin gjatë rrugës Vajzë - Tepelenë - Këlcyrë, tjetrin në veri të rrugës Drashovicë-Sevaster, si edhe shumë veprime zbulimi. Në njërin nga përpjekjet për shkatërrimin e këtyre veprimeve u vra, më 2 dhjetor 1943, Abaz Shehu, i cili porsa që emëruar komandant i Brigadës V, që ishte në formim e sipër.



Zonja Çurre

Më 14 dhjetor, më shumë se 3 500 ushtarë gjermanë e ballistë u hodhën në mësymje nga tre drejtime për të rrethuar dhe asgjësuar forcat e qarkut të Vlorës e të Brigadës I që vepronin në Mesaplik e në Kurvelesh. Për 5 ditë rresht Mali i Beunit, krateri i Velçës, kodrat e Gjormit, qafa e Shëngjergjit, Bolena, Kallarati, Vranishti dhe Ftera u bënë varr për agresorët. Edhe në Mesaplik e Kurvelesh plani i pushtuesve gjermanë dështoi.

Pas Pezës dhe Dibrës, Mallakastrës dhe Mesaplikut, pushtuesit gjermanë organizuan një operacion edhe më të gjerë kundër Brigadës II Sulmuese, Brigadës III Sulmuese dhe forcave të Grupit të Elbasanit në zonën Çermenikë-Shëngjergj-Martanesh. Me anë të këtij operacioni armiqët synonin të shkatërronin jo vetëm forcat partizane, por edhe të likuidonin Shtabin e Përgjithshëm, i cili ndodhej në këtë zonë. Mësymja armike filloi më 19 dhjetor nga shtatë drejtime. Luftime shumë të ashpra u zhvilluan për dy javë rresht në rrethana të rënda për partizanët, të cilët mbetën pa municion e ushqime. Me qindra luftëtarë u sëmurën, shumë të tjerëve u ngrinë gjymtyrët nga të ftohtit e madh në malet e mbuluara me dëborë. Në luftim e sipër u vra, më 19 dhjetor, Shenaze Juka, partizane komuniste në Batalionin e Çermenikës.

Brigada II, kryesisht për faj të komandës së saj, humbi pjesën më të madhe të efektivit. Brigada III doli nga rrethimi dhe kaloi në zonën malore të Matit, të Lurës dhe të Krujës, por aty ajo u ndesh me bandat e Abaz Kupit dhe të bajraktarëve të tjerë tradhtarë. Pjesërisht për shkak rrethanash të rënda dhe pjesërisht për faj të komandës së Brigadës, në shkurt 1944 efektivit i saj u pakësua shumë.

Komanda e Shtabit të Përgjithshëm, një pjesë e Këshillit të Përgjithshëm dhe e Komitetit Qendror të PKSh me shokun Enver Hoxha mbetën të bllokuar nga armiqtë në zonën e rrethuar. Atyre u kanosej asgjësimi. Por fshatarët e Çermenikës e të Martaneshit i mbrojtën me heroizëm dhe i shpëtuan udhëheqësit e popullit. Armiqtë nuk mundën të arrinin deri te bazat ku ishin anëtarët e Shtabit e të Komitetit Qendror.

Në këtë kohë, kryetari i Misionit Ushtarak Anglez pranë Shtabit të Përgjithshëm, gjenerali Dejvis, duke kujtuar se Lufta Nacionalçlirimtare në Shqipëri kishte marrë fund, u shkëput nga Shtabi i Përgjithshëm, me qëllim që të largohej për në Kajro, ku e kishte qendrën dega e SOE për Mesdheun nga varej ai. Të nesërmen e kësaj ngjarjeje u plagos në një përpjekje me bandat balliste e me një komando gjermane dhe u dorëzua rob. Armiqtë mundën të zbulonin vendin ku strehohej Dejvisi nga njoftimet që pat dhënë një toger anglez, anëtar i Misionit Ushtarak Britanik, i kapur rob prej hitlerianëve disa ditë më parë në pyjet e Martaneshit. Menjëherë pastaj Dejvisin e morën gjermanët.

Anëtarët e Shtabit të Përgjithshëm, të Këshillit të Përgjithshëm e të Komitetit Qendror, duke vepruar me zgjuarsi dhe heroizëm kapërcyen rreziqe të shumta, me ndihmën e fshatarëve çanë rrethimin, kaluan Shkumbinin dhe në mars 1944 dolën në zonën e Korçës.

Në janar 1944 operacionet armike vazhduan kundër forcave të Ushtrisë Nacionalçlirimtare në Shqipërinë e Jugut.

Forca të katër divizioneve gjermane (divizionet 1, 100, 181 dhe 297), të ndihmuara nga banda tradhtarësh, më 7 janar filluan mësymjen në formë bashkëqendrore në zonën që përfshihet midis qyteteve Korçë, Elbasan, Berat e Përmet. Armiku synonte t'i bllokonte forcat partizane në këtë darë, t'i copëtonte dhe t'i asgjësonte. Brigada IV, batalionet dhe grupet e qarkut të Korçës e të Beratit u dhanë grushte të rënda forcave të mëdha gjermane-balliste në të gjitha drejtimet e lëvizjes së trupave armike duke ia prishur planet kundërshtarit. Luftime veçanërisht të ashpra u zhvilluan në Gurin e Kamjes, në Opar, në Shtyllë e në Skrapar. Ko-

mandat e reparteve partizane, me manovrim të shpejtë, bënë përqëndrimin e forcave duke dalë jashtë rrethimit në shpinë të armikut dhe menjëherë filluan përgatitjet për kundërmësymje. Pushtuesit hitlerianë dhe bandat tradhtare përkohësisht u futën në pjesën më të madhe të bazave partizane në qarkun e Korçës e të Beratit.

Më 19 janar armiqtë filluan lëvizjen në drejtim të Përmetit, Zagorisë, Lunxhërisë, për të vazhduar operacionin në ato krahina. Kolona e ushtarëve gjermanë që kalonte nga Opari përmes Çorovodës në Përmet, më 20 janar ra në befasi nën grushtin e forcave të qarkut të Beratit dhe të një pjesë të Brigadës I në Tendën e Qypit. Kundërsulmi i partizanëve e ngadalësoi përparimin e armikut, i cili pas humbjesh të shumta vetëm ditën e pestë mundi të arrinte në Këlcyrë. Disfata që armiku pësoi në Tendën e Qypit e vonoi fillimin e operacionit armik në zonën e Përmetit e të Zagorisë.

Më 26 janar, ditën kur inaugurohej Brigada VI, 10 000 forca gjermane e tradhtare filluan veprimet në zonën Përmet-Zagori-Lunxhëri në gjashtë drejtime. Por u gozhduan në vend nga pritja e luftëtarëve të Brigadës VI, të Brigadës I dhe të Zonës Operative. Më 27 janar zona e rrethuar nga armiqtë u zbraz krejt prej reparteve të Ushtrisë Nacional-çlirimtare, të cilat, sipas planit të përgatitur që më parë, i dolën armikut në shpinë dhe filluan përnjëherësh t'i jepnin atij goditje të forta, duke e detyruar të tërhiqej me nxitim. Kështu, krahinat e shkelura nga armiqtë mbetën përsëri të lira.

Pas këtij veprimi, hitlerianët dhe bandat balliste, më 29 janar, filluan një mësymje të re në zonën Mesaplik-Kurvelesh-Salari kundër Brigadës V të porsaformuar dhe reparteve të Zonës I Operative. Luftime të ashpra u zhvilluan në të gjithë sektorët, sidomos në Vajzë, Kardhiq, Tërbaç e Qafë e Llogorasë. Përballë epërsisë së kundërshtarit, komanda e Brigadës V u detyrua të bënte shpërqëndrimin e forcave të veta, duke manovruar brenda zonës së rrethuar, në kushte shumë të vështira. Armiqtë kapën në befasi partizanen Qeriba Derri, të cilën e pushkatuan në prill 1944, pasi nuk mundën të thyenin vullnetin e saj revolucionar. Batalionet e Brigadës kryen një varg kundërsulmesh të befasishme në krahë e në shpinë të armiqve dhe më 15 shkurt i detyruan ata të tërhiqeshin. Në njërin nga përpjekjet në Qishbardhë të Vlorës ngeli i plagosur rëndë gjeneral Dojçi, komandant i Divizionit të 297-të dhe nënkomandant i Korpusit XXI gjerman, i cili vdiq pas disa ditësh.

Forca të mëdha fashiste u orvatën të asgjësonin edhe

njësitë partizane që vepronin në Shqipërinë e Veriut. Më 13 shkurt 1944, rreth 3 000 fashistë gjermanë e 5 000 mercenarë, u përpoqën të rrethonin forcat e batalioneve «Perlat Rexhepi» e «Bajram Curri» në rrethin e Tropojës. Me gjithë gjendjen kritike në të cilën ndodheshin, luftëtarët e këtyre batalioneve ditën të manovronin, çanë rrethimin dhe i dolën armikut pas krahëve, duke i shkaktuar humbje. Më 14 shkurt në një luftim të përgjakshëm në qafën e Gashit mbeti i vrarë Fahri Ramadani, intendenti i batalioneve «Perlat Rexhepi» dhe «Bajram Curri».

Terrori gjermano-ballist dhe qëndresa e popullit

Gjatë Mësymjes së Dimrit armiku përdori në shkallë të gjerë një terror të egër kundër popullsisë. Hitlerianët rrëmbenin dhe plaçkitnin pasurinë e fshatarëve, u vinin zjarrin fshatrave të tëra, vrisnin në masë burra, gra, pleq e fëmijë. Me qindra u dogjën të gjallë në shtëpitë e në kasollet e tyre. Me mijëra e mijëra mbetën pa strehë në atë dimër të ashpër.



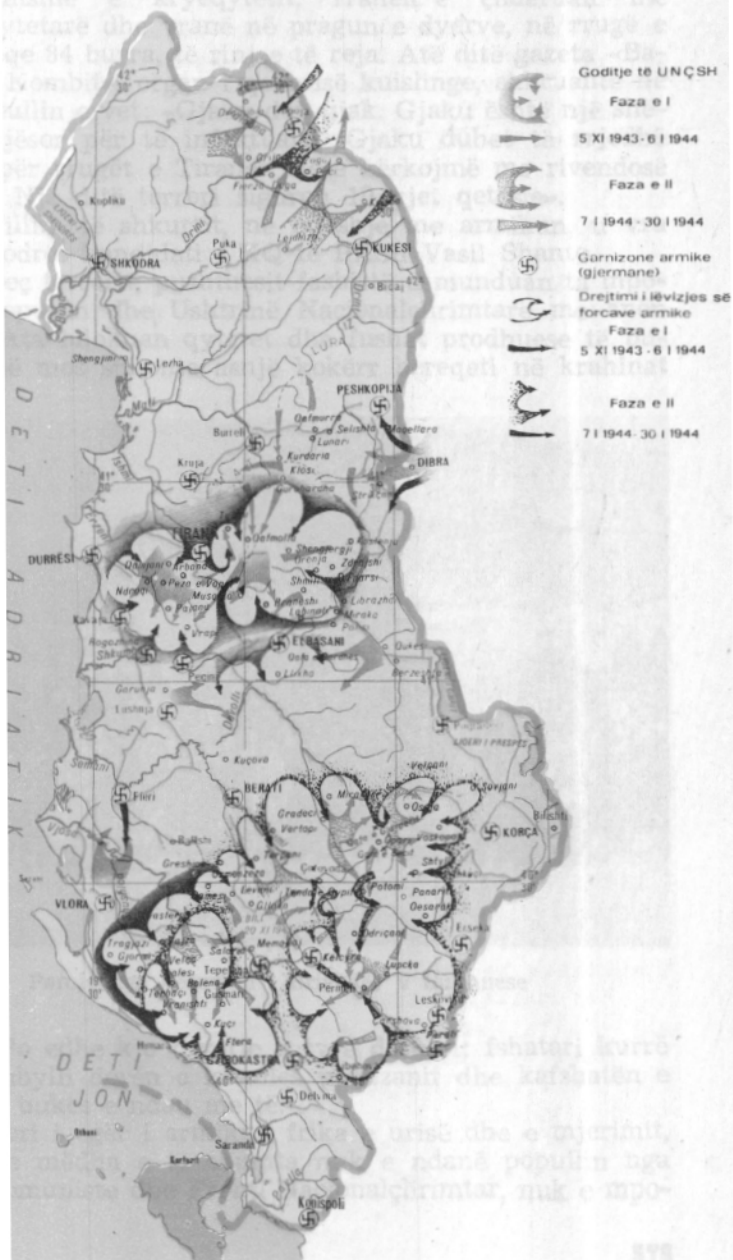
Hysni Kapo, komisar i Brigadës V Sulmuese

Terrori armik arriti kulmin edhe në qytetet e pushtuara. Në Vlorë, në Durrës, në Shkodër, në Korçë, në Tiranë etj. armiqtë kryen operacione të posaçme dhe shpallën gjendjen e shtetrrrethimit. Hitlerianët dhe veglat e tyre, tradhtarët e vendit, bllokuan qytetet, rrëmbyen me mijëra njerëz të thjeshtë dhe i dërguan nëpër kampet e vdekjes në Prishtinë, Buchenwald, Mauthausen, Dachau, Aushvic, (Oshvecim) Majdanek e gjetkë, prej nga shumica e tyre nuk u kthye më. Njëri ndër ta është edhe Kozma Nushi, sekretar politik i Komitetit Qarkor të Partisë për Durrësin, që u kap nga pushtuesit hitlerianë në nëntor 1943.

Terrori shpërtheu në

VEPRIMET LUFTARAKE TË U.N.ÇL.SH. PËR THYERJEN E

OPERACIONIT ARMIK MËSYMJA ARMIKE



mënyrë barbare sidomos në Tiranë natën e 4 shkurtit 1944, kur fashistët gjermanë dhe veglat e tyre shqiptare, të komanduar nga kapiteni Langen terrorizuan popullsinë e kryeqytetit, rrahën e çnderuan me qindra qytetarë dhe vranë në pragun e dyerve, në rrugë e në hendeqe 84 burra, të rinj e të reja. Atë ditë gazeta «Bashkimi i Kombit», organ i qeverisë kuislinge, shkruante në kryeartikullin e vet: «Gjaku don gjak. Gjaku është një shërim rrënjësor për të infektuarit. Gjaku duhet të rrjedhë rrëke nëpër rrugët e Tiranës, nëse kërkojmë me rivendosë qetësinë. Një ditë terrori siguron 10 vjet qetësie».

Në fillim të shkurtit, në ndeshje me armikun, u vra afër Shkodrës kandidati i KQ të PKSh Vasil Shanto.

Përveç terrorit, pushtuesit fashistë u munduan ta mposhtnin popullin dhe Ushtrinë Nacionalçlirimtare me anën e urisë. Ata bllokuan qytetet dhe fushat prodhuese të bukës, që të mos shkonte asnjë kokërr bereqeti në krahinat



Pamje nga përrurimi i Brigadës V Sulmuese

malore. Po edhe kjo orvatje e tyre dështoi; fshatari kurrë nuk ia mbylli derën e kasolles partizanit dhe kafshatën e fundit të bukës e ndau me të.

Terrori i egër i armikut, frika e urisë dhe e mjerimit, vuajtjet e mëdha e të shumta nuk e ndanë popullin nga Partia Komuniste dhe Fronti Nacionalçlirimtar, nuk e mpo-

shtën vullnetin e tij të çeliktë për të luftuar dhe për të fituar. Ky terror i egër nuk i solli asnjë ditë qetësi armikut. Populli u lidh edhe më tepër me Partinë dhe Ushtrinë e tij Nacionalçlirimtare. Në traktin e lëshuar më 28 shkurt, me rastin e një masakre të re të fashistëve kundër popullsisë në Tiranë, Këshilli Nacionalçlirimtar i kryeqytetit ftonte popullin të shtrëngonte radhët, të shtonte ndihmën për këshillat dhe Ushtrinë Nacionalçlirimtare, për partizanët dhe gjithë patriotët. «Terrori i Gestapos e i tradhtarëve, — thuhej në thirrjen e këshillit, — nuk mund ta shuajë kurrë forcën e heronjve, zjarrin e lirisë në Shqipëri. Gjithë bota është me ne».

Pas djegieve e masakrave që bënë fashistët gjermanë e ballistët në Boboshticë të Korçës, banorët e këtij katundi i drejtoheshin komandës partizane të qarkut me një letër, ku ndër të tjera thuhej: «Populli i katundit tonë vuajti të zitë e ullirit, por si gjithnjë qëndroi i patundur, kryelartë dhe plot besim në fitoren e nesërme».

Gratë shqiptare, me rastin e terrorit fashist të 4 Shkurtit në Tiranë, u jepnin këtë përgjigje armiqve: «Mos harroni kriminelë, përgjegjës të kasaphanës së 4 shkurtit... se burrat e djemtë që masakruat barbarisht kanë nëna, kanë motra, gra e fëmijë që nuk do t'ju ndahen, jo, as në buzë të varrit, pa marrë gjakun e njerëzve të shtrenjtë të tyre».

Armiqtë bënë përpjekje të shumta që ta gjunjëzonin rininë shqiptare, ta shkëputnin nga Partia Komuniste dhe ta detyronin të largohej nga lufta partizane. Por ajo u jepte përgjigje të vendosur këtyre orvatjeve të armikut duke shtrënguar radhët e saj rreth Partisë Komuniste, në Frontin Nacionalçlirimtar dhe duke u futur në masë në rreshtat e Ushtrisë Nacionalçlirimtare. Ja si iu përgjigj rinia thirrjes së tradhtarit Mehdi Frashëri për të dorëzuar armët: «S'ka manovër që na kthen, s'ka forcë që na mposht...

Ne luftuam e qëndruam 4 vjet kundër fashizmit okupator italian dhe ne prapë do të luftojmë dhe të qëndrojmë kundër invazionit gjerman, kundër terrorit të tij dhe të tradhtarëve të vendit.

Për rininë antifashiste shqiptare ka vetëm një rrugë, një vendim: luftë deri në fitore...

Rinia antifashiste shqiptare nuk ligështohet përpara litarit, nuk tronditet përpara plumbit, nuk humbet kurajën përpara sulmeve të armikut dhe të tradhtarëve. Ajo ka bindje në fitoren e kauzës së saj dhe të popullit. Ajo ka vendosur të fitojë me çdo kusht. Dhe do të fitojë».

Kundërmësymja e Të gëzuar nga disa suksese të përkoh-
forcave partizane shme, pushtuesit dhe tradhtarët shpallën
me bujë se Ushtria Nacionalçlirimtare
ishte shpartalluar, se Partia Komuniste ishte shkatërruar.
Pikërisht në këtë kohë repartet e Ushtrisë Nacionalçlirim-
tare merrnin iniciativën plotësisht në duart e veta dhe ka-
lonin në kundërmësymje, duke asgjësuar bandat dhe organet
e pushtetit kundërrevolucionar si dhe garnizonet gjermane të
vendosura në krahinat e zëna gjatë operacioneve.

Në qarkun e Korçës kundërmësymja filloi më 31 janar
në drejtim të Kolonjës, Vithkuqit dhe Oparit. Brigada IV
dhe forcat partizane të qarkut, deri më 17 shkurt, arritën
të çlironin gati të gjitha krahinat që kishte shkelur armiku
gjatë Mësymjes së Përgjithshme të Dimrit dhe vazhduan
goditjet kundër pozitave të tij në dyert e Korçës, Pogradecit,
Ersekës dhe Bilishtit.

Pas luftës në Tendën e Qypit Brigada I Sulmuese u
hodh në krahinën e Skraparit dhe, bashkë me forcat par-
tizane të qarkut të Beratit, kreu një varg goditjesh kundër
armiqve. Në shkurt-mars 1944 tre batalione të Brigadës I
kryen një inkursion nga Mokra në veri të Shkumbinit. Anë-
tarët e Shtabit të Përgjithshëm në Jug e nisën atë pjesë të
Brigadës në ndihmë të Komandës së Shtabit të Përgjithshëm
të bllokuar nga reaksioni në zonën Çermenikë-Martanesh.
Por Mehmet Shehu, komandant i njësisë e vonoi nisjen dy
javë në vend të dy ditëve me qëllim që t'u jepte kohë e mu-
ndësi armiqve të asgjësonin udhëheqjen e Luftës Nacional-
çlirimtare. Kur u nisën batalionet e Brigadës I në Veri, Ko-
manda e Shtabit të Përgjithshëm ndodhej në jug të
Shkumbinit dhe bllokimin e çau me forcat e veta duke pa-
sur ndihmën e fshatarëve. Ndërkaq, Mehmet Shehu i futi
forcat e Brigadës në shtigje të rrezikshme «duke shkaktuar
kështu që shumë trima të kësaj brigade të binin heroi-
kisht»¹. Një ndër ta ishte luftëtarja Inajete Dumi. Gjatë
kësaj kohe dy batalionet e tjera të Brigadës I shpartalluan
trupat gjermane dhe bandat balliste në Tomoricë e në Gorë
dhe më 7 mars rrethuan dhe asgjësuan krejt në Dunicë
(Mokër) forcat e Ballit Kombëtar të Mokrës, Qukësit e Bër-
zeshtës.

Në zonën I Operative Vlorë-Gjirokastrë Brigada V dhe
VI dhe grupet partizane të asaj zone, pas goditjeve të ash-
pra kundër armiqve, në shkurt çliruan Zagorinë, Lunxhe-
rinë, Libohovën, Përmetin, Dëshnicën, Tepelenën, Kurve-
leshin, Mesaplikun dhe, në mars, krahinën e Delvinës e të

1) Enver Hoxha. *Titistët*, Tiranë, 1982, f. 550.

Mallakastrës. Në luftimet për spastrimin e Mesaplikut nga bandat balliste ra dëshmor, më 20 shkurt, Laze Nuro, nënkomandant batalioni në Brigadën V. Duke vazhduar kundërmësymjen, Brigada VI me forca partizane të Zonës I goditën më 29 mars garnizonin hitleriano-ballist të Patosit. Gjatë përlëshjeve të ashpra, në të cilat armiqtë pësuan humbje të rënda, u vrarë duke luftuar heroikisht Mustafa Matohiti, komisar politik i Brigadës, Meleq Gosnishti, nënkomandant batalioni, Lefter Talo, komisar kompanie, në atë brigadë, si edhe Dino Kalenja, komisar batalioni në Grupin III të Zonës I.

Në këtë mënyrë Mësymja e madhe armike e Dimrit 1943-1944 dështoi plotësisht. Qëllimi kryesor i pushtuesit — asgjësimi i Ushtrisë Nacionalçlirimtare — nuk u arrit. Në luftimet e ashpra, në kushte jashtëzakonisht të vështira, nga të ftohtit, plagët e rënda e sëmundjet vdiqën lart nga 1000 luftëtarë partizanë, por radhët e Ushtrisë Nacionalçlirimtare nuk u pakësuan, as nuk u dobësuan, përkundrazi, u shtuan e u forcuan. Para Mësymjes së Përgjithshme armike, Ushtria Nacionalçlirimtare kishte vetëm tri brigada, ndërta pas tij numri i tyre u rrit në shtatë. Dy brigada të tjera ndodheshin në organizim e sipër. Gjatë kësaj kohe armiqtë humbën 3 000 të vrarë (shumica e tyre ushtarë gjermanë) dhe rreth 2 000 robër (shumica e tyre pjesëtarë të bandave tradhtarë).

Në përfundim të kundërmësymjes së reparteve të Ushtrisë Nacionalçlirimtare u çliruan të gjitha krahinat e pushtuara gjatë operacionit armik në Shqipërinë e Jugut.

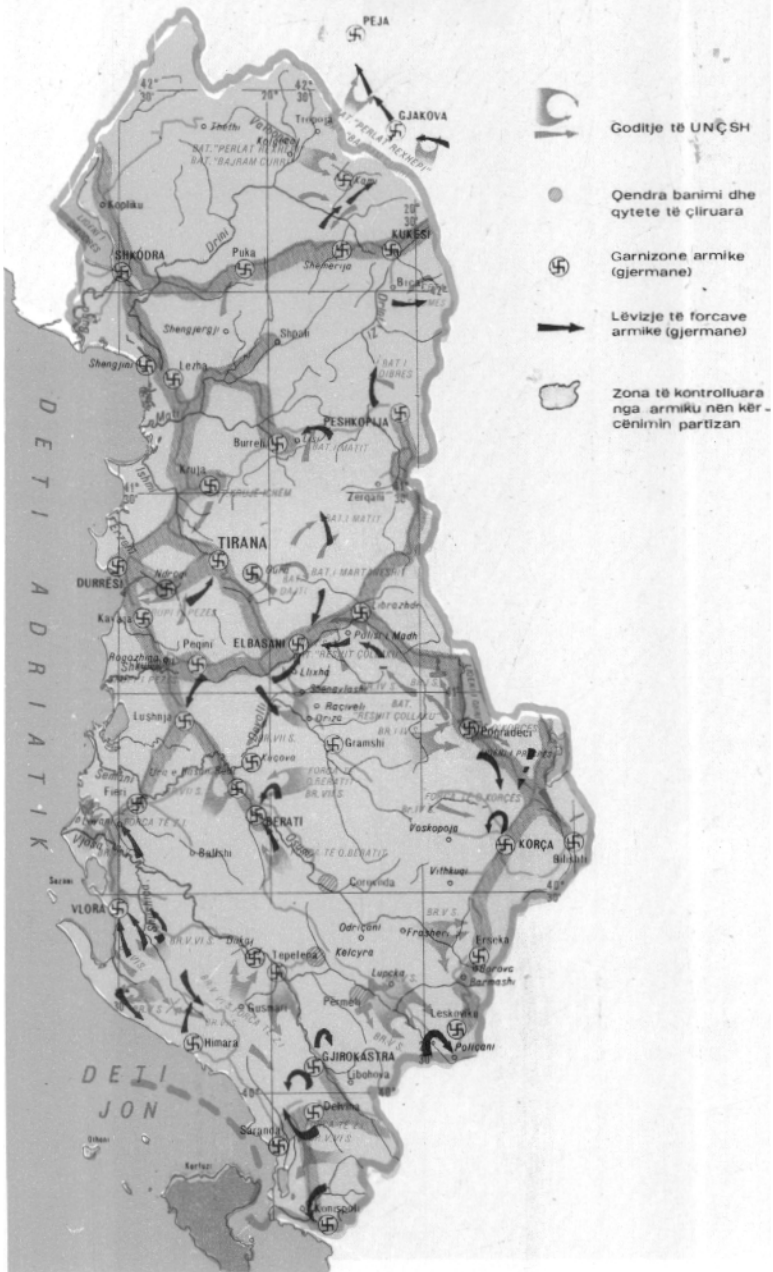
Në zonën e Pezës gjatë dimrit hitlerianët zhvilluan pesë operacione, por Grupi Partizan i vendit as nuk u shkatërrua dhe as nuk u largua nga baza e vet. Batalionet partizane të Pezës, duke manovruar me shkathtësi, bënë kundërsulme të befasishme në shpinë e në krahët e forcave të pushtimit, e shqetësonin shumë kundërshtarin dhe i shkaktonin humbje të rënda. Në një nga këto luftime, në janar 1944, ra dëshmor trimi Kajan Karafili.

Po në këtë kohë, në një ndeshje me ushtarët hitlerianë dhe xhandarët në Brar, afër Tiranës, u vra Kozma Naska, komisar batalioni në Brigadën II.

Edhe në krahinat e tjera të Shqipërisë së Mesme e të Veriut pushtuesit hitlerianë dhe tradhtarët nuk mundën ta shuanin Lëvizjen Nacionalçlirimtare, me gjithë terrorin e egër që ushtruan në masën e popullsisë. Në ato krahina vepronin pa pushim njësite partizane dhe shumë këshilla nacionalçlirimtarë.

Në qytetet e pushtuara, Tiranë, Shkodër, Elbasan, Kor-

MESYMJA E U.N.ÇL.SHQIPTARE NE PRANVERE TE VITIT 1944 (PRILL-MAJ 1944)



çë e Vlorë vazhduan veprimtarinë e tyre pa ndërprerje veç organizatave të Partisë, njësitet guerile, këshillat nacionalçlirimtarë, organizatat e rinisë e të grave antifashiste.

Veprimtaria antifashiste në qytetet dhe krahinat e pushtuara zhvillohej nën udhëheqjen e drejtpërdrejtë të komiteteve qarkore të partisë. Edhe në kushtet e terrorit të egër të hitlerianëve e tradhtarëve organizatat e partisë, organizatat e rinisë, këshillat nacionalçlirimtarë dhe organizatat e grave antifashiste, duke përballuar me heroizëm rreziqe të mëdha, përhapnin pa pushim ndër masat fjalën e Partisë Komuniste dhe të Këshillit të Përgjithshëm Nacionalçlirimtar, shtypnin e shpërndanin trakte e buletine, e vinin vazhdimisht në dijeni popullin për qëndresën heroike të Ushtrisë Nacionalçlirimtare, për gjendjen në frontet e Luftës së Dytë Botërore, demaskonin demagogjinë dhe terrorin e armikut, mbanin të pashuar besimin në fitore. Komitetet Qarkore të Partisë ruajtën gjithnjë të gjallë veprimtarinë luftarake të njësiteve guerile, të cilat me aksionet e tyre të pareshtura, nga një anë nuk i linin asnjëherë të qetë pushtuesit dhe tradhtarët në strofkat e tyre, nga ana tjetër, nuk lejonin që të binte poshtë morali i popullsisë së qyteteve. Komunistët, dhe, nën shembullin e tyre, gjithë aktivistët e Frontit Nacionalçlirimtar në qytetet dhe krahinat e pushtuara mblidhnin ndihma materiale, veshmbathje dhe ilaçe për partizanët, grumbullonin informata mbi gjendjen dhe lëvizjen e trupave armike, mbi planet e tyre të operacioneve dhe këto ndihma e informata ua dërgonin shtabeve të njësive dhe reparteve të Ushtrisë Nacionalçlirimtare.

Përvoja e madhe që kish Partia për të punuar në kushtet e ilegalitetit të thellë, vetmohimi dhe besnikëria e pakufishme e komunistëve dhe e gjithë patriotëve shqiptarë, mbështetja e shëndoshë që gjenin organizatat e partisë dhe këshillat nacionalçlirimtarë në masat popullore, bënë që të dështonin të gjitha orvatjet e nazistëve gjermanë dhe të veglave të tyre për të shtypur Lëvizjen Nacionalçlirimtare në qytetet dhe në krahinat e pushtuara. Pas dështimit të Mësymjes së Përgjithshme armike të Dimrit, trupat gjermane dhe bandat kundërrevolucionare u shtrënguan përsëri të mbylleshin nëpër fortifikata gjatë vijave kryesore të komunikacionit, në bregdetin shqiptar dhe në kazerma të rrethuara me bunkerë e tela me gjemba, nën kanosjen e goditjeve të pareshtura partizane.

Gjatë Mësymjes së madhe armike të Dimrit 1943-1944 populli shqiptar, Ushtria e tij Nacionalçlirimtare dhe Par-

tia Komuniste kaluan provën më të madhe e më të rëndë, duke dalë fitimtarë.

Në këtë periudhë të rëndë u duk qartë ndërgjegja e lartë dhe vendosmëria e popullit shqiptar për të arritur me çdo kusht qëllimin e Luftës Nacionalçlirimtare, gatishmëria për të përballuar të gjitha privacionet e theoritë që kërkonte lufta dhe besimi i plotë në fitoren përfundimtare. Pa përkrahjen e masave Ushtria Nacionalçlirimtare nuk mund t'i shpëtonte asgjësimit dhe të dilte ngadhënjyese nga luftimet e ashpra me një armik shumë të fuqishëm.

Ushtria Nacionalçlirimtare u tregua një ushtri e organizuar, e disiplinuar, me moral të lartë, besnike ndaj atdheut dhe popullit, e gatshme për të luftuar deri në fund që të arrinte fitoren e plotë. Një rol të dorës së parë në dështimin e Mësymjes së Përgjithshme armike të Dimrit 1943-1944 luajti udhëheqja e drejtë dhe energjike e Shtabit të Përgjithshëm dhe personalisht e shokut Enver Hoxha. Me anë të udhëzimeve dhe urdhrave të veta, me ndihmën dhe kontrollin operativ, Shtabi i Përgjithshëm, qysh para operacionit armik, i kishte përgatitur komandat e reparteve e të njëjve partizane për të përballuar vështirësitë, i kish mësuar si të zbatonin drejt rregullat kryesore të luftës revolucionare, partizane, si të vepronin në mënyrë të pavarur.

Në rrethanat e ndërlikuara që u krijuan nga operacionet armike, ndonëse Komanda e Shtabit të Përgjithshëm mbeti për dy muaj e bllokuar nga armiqtë në Çermenikë, Shëngjergj e Martanesh, udhëheqja e Shtabit nuk u ndërpre asnjëherë, as në Veri e as në Jug të Shqipërisë. Plani për krijimin e brigadave të reja u plotësua me përpikëri. Në zjarrin e luftës u formuan Brigada e IV, V, VI dhe VII. Dy brigada të tjera ndodheshin në organizim e sipër. Udhëheqja e pandërprerë e Shtabit të Përgjithshëm ndihmoi që ushtria dhe populli t'u bënin ballë me sukses goditjeve të armikut. Pikërisht në çastin më të vështirë të luftës, kur kishte rrezik që fryma luftarake dhe shpirti sulmues i partizanëve të binin, në shkurt të vitit 1944, Shtabi i Përgjithshëm u jepte urdhër gjithë komandave të reparteve të Ushtrisë Nacionalçlirimtare të hidheshin menjëherë dhe gjithkund në kundërmësymje, «Sulmi, — udhëzonte Shtabi i Përgjithshëm, — mban lart moralin e njëjve tona, jep përfundime praktike, ekonomizon kohë dhe energji, demoralizon armikun, zhvleftëson shumicën e tij numerike. Sulmi është e vetmja mënyrë lufte që i përshtatet ushtrisë sonë dhe që do të na japë fitimin. Shpirti sulmues lind e

zhvillohet në luftë të vazhdueshme kundër okupatorit dhe duke e kërkuar luftën, jo duke iu larguar asaj».¹

Për dështimin e operacioneve të dimrit ndihmuan shumë edhe këshillat nacionalçlirimtarë. Armiqtë jo vetëm nuk ishin të zotët t'i asgjësonin ato, por as të ndërprisnin veprimtarinë e tyre për t'i mobilizuar masat politikisht dhe për të qeverisur. Këshillat u dhanë përkrahje të madhe reparteve partizane duke u siguruar ushqime, veshmbathje, mjete transporti, duke mbledhur informata të dobishme mbi armiqtë, veçanërisht duke u shtuar radhët me luftëtarë të rinj vullnetarë. Këshillat, nga ana tjetër, bënë një punë të madhe për të mbajtur lart moralin e popullsisë, ndihmuar të dëmtuarit nga lufta dhe, bashkë me repartet partizane, i shpëtuan masat fshatare prej vdekjes nga uria.

Frymëzuese e organizatore e qëndresës heroike të popullit shqiptar dhe të ushtrisë së tij në dimrin 1943-1944 ishte Partia Komuniste e Shqipërisë. Edhe në rrethanat më të vështira të kësaj periudhe veprimtaria e organizatave të Partisë vazhdoi e pandërprerë.

Në periudhën e rëndë të dimrit 1943-44 u provua edhe më mirë se vija politike e Partisë Komuniste ishte e drejtë se ajo që e zonja për t'u orientuar në situatat e ndërlikuara e për të gjetur zgjidhjet më të drejta në ato situata, se lidhjet e saj me masat e gjera popullore ishin të shëndosha.

Luftëtarët e Ushtrisë Nacionalçlirimtare dhe masat popullore nuk e humbën për asnjë çast besimin në drejtësinë e vijës e në zotësinë udhëheqëse të Partisë.

Populli shqiptar e pa edhe më mirë, e kuptoi edhe më thellë se Partia Komuniste ishte e vetmja forcë politike udhëheqëse, e zonja për të zhdukur zgjedhën e huaj, për të fituar lirinë e pavarësinë kombëtare, për të mbrojtur interesat e tij.

Rëndësi vendimtare në ato rrethana të rënda kishte udhëheqja e urtë, largpamëse dhe e guximshme e Komitetit Qendror të Partisë, e vetë shokut Enver Hoxha. Ata mbajtën lidhje të përhershme me komitetet qarkore dhe me organet politike të njëjstive e të reparteve të Ushtrisë Nacionalçlirimtare Shqiptare. Sekretari i Përgjithshëm nuk i shkëputi asnjëherë lidhjet me anëtarët e Komitetit Qendror, të shpërndarë në të gjitha anët e vendit për të udhëhequr nga afër Partinë.

1) *Dokumente kryesore të Shtabit të Përgjithshëm...*, vëll. I, Tiranë, 1970, f. 233.

Udhëheqja e Komitetit Qendror të Partisë studionte me vëmendje të madhe raportet e njoftimet, nxirrte përfundime e bënte përgjithësime mbi gjendjen në tërësi si edhe për çdo qark e për çdo repart ushtarak. Mbi këtë bazë hartonte e dërgonte udhëzime përkatëse, kritikonte gabimet e të metat dhe i mësonte organet dhe organizatat e Partisë si të vepronin për zgjidhjen e problemeve të koklavitura.

Si rrjedhim i udhëheqjes së drejtë e vepruese të Komitetit Qendror, të të gjitha organeve drejtuese, të organizatave të PKSh, në terren e në ushtri, puna e Partisë pati një rëndësi të jashtëzakonshme për fatet e Luftës Nacionalçlirimtare.

Përballë autoritetit dhe forcës së Partisë u shkatërruan të gjitha orvatjet e armiqve për ta asgjësuar atë dhe Luftën Nacionalçlirimtare.

Në luftimet e ashpra e në vuajtjet e rënda të dimrit të 1943-1944, Partia Komuniste, Fronti Nacionalçlirimtar, Ushtria Nacionalçlirimtare, mbarë populli kryengritës shqiptar dolën me një kalitje dhe përgatitje shumë më të lartë për betejat e ardhshme vendimtare kundër pushtesve hitlerianë dhe tradhtarëve të vendit.

4. KONGRESI ANTIFASHIST NACIONALÇLIRIMTAR I PËRMETIT

Gjendja e jashtme dhe e brendshme e vendit në pragun e mbledhjes së Kongresit

Në fillim të vitit 1944 fronti sovjetogjerman mbetej gjithnjë fronti kryesor ku vendosej fati i Luftës së Dytë Botërore. Në këtë kohë front të dytë të vërtetë në Evropë nuk kishte. Në Itali trupat anglo-amerikane (gjithsej 19 divizione) kishin përballë tyre vetëm 6 për qind të trupave gjermane (9 divizione). Ushtria e Kuqe kishte marrë në dorë krejt iniciativën strategjike dhe ishte hedhur në mësymjen vendimtare, që do të çonte në fitoren e plotë. Kështu ajo në janar dha të parën nga të dhjetë goditjet historike kundër nazistëve gjermanë gjatë atij viti. Në prill doli nga kufijtë sovjetikë dhe hyri në Ballkan, në Rumani.

Këto fitore tregonin qartë se Bashkimi Sovjetik ishte në gjendje që ta shkatërronte Gjermaninë hitleriane me forcat e veta dhe të çlironte popujt e robëruar, që lëngonin

nën zgjedhën e saj. Kjo i shqetësonte pa masë qeveritë e ShBA e të Britanisë së Madhe. Duke pasur frikë se masat popullore të Evropës, të mbështetura në fitoren e Ushtrisë së Kuqe, do të shkatërronin forcat reaksionare dhe do të merrnin pushtetin në dorë, komandat amerikane dhe angleze filluan përgatitjen e ngutshme për hapjen e frontit të dytë. Kjo, sipas marrëveshjeve zyrtare, duhej të kishte ndodhur që në vitin 1942. Trupat anglo-amerikane zbarkuan në bregdetin veriperëndimor të Francës vetëm në qershor 1944.

Fitoret e mëdha të Ushtrisë së Kuqe në dimrin e pranverën e vitit 1944 u dhanë mundësi popujve të robëruar nga hitlerianët që të shtonin e të forconin luftën e tyre për çlirimin kombëtar. Fitoret e Ushtrisë së Kuqe kishin rëndësi të veçantë për popujt e Ballkanit, ku tani lufta partizane kishte marrë përpjesëtime të gjera, sidomos në Shqipëri, Jugosllavi e Greqi. Përparimi i Ushtrisë Kuqe, nga njëra anë, dhe lufta e armatosur e partizanëve, nga ana tjetër, i vinin para rrezikut të asgjësimit të plotë të 19 divizionet gjermane që ndodheshin të dislokuara në këto tri vende.

Fitorja që arritën Ushtria Nacionalçlirimtare Shqiptare dhe populli kryengritës shqiptar në dimrin 1943-1944 kundër pushtuesve e tradhtarëve krijoi kushte të përshtatshme për rritjen me shpejtësi të Luftës Nacionalçlirimtare në vend. Më 5 prill 1944, në kohën kur pushtuesit hitlerianë hartonin plane për një operacion të ri të madh kundër Ushtrisë Nacionalçlirimtare, Shtabi i Përgjithshëm lëshoi një urdhër dite drejtuar të gjithë partizanëve për t'u hedhur në mësymje të përgjithshme: «Dita e çlirimit të atdheut tonë të dashur po afrohet... Tani ka mbërritë momenti që t'u japim grushtin e fundit të vdekjes xhelatëve të popullit tonë... Populli shqiptar ju thërret dhe Shtabi i Përgjithshëm i juaji ju urdhëron. «PËRPARA MBI ARMIKUN DHE TRADHTARËT! PËRPARA PËR TA HEDHUR JASHTË OKUPATORIN DHE PËR TË ZHDUKUR PA MËSHIRË TRADHTARËT DHE GJAKPIRËSIT E POPULLIT TONË!»¹

Duke iu përgjigjur urdhrit të Shtabit të Përgjithshëm, repartet e Ushtrisë Nacionalçlirimtare kaluan kudo në mësymje. Brigada I Sulmuese çliroi krahinat e Vërçës, Qukësit, Bërzeshtës, Shpatit dhe iu afrua qytetit të Elbasanit. Forcat e Brigadës I e IV çliruan Pogradecin dhe gjithë krahinën përqark tij, pasi asgjësuan krejt garnizonin armik

1) *Dokumente të Shtabit të Përgjithshëm...*, vëll. I, Tiranë, 1970, f. 284-286.

të qytetit. Repartet partizane të qarkut të Korçës kryen një varg sulmesh kundër pushtuesve gjermanë e tradhtarëve në qytetin e Korçës, në Bilisht, Ersekë dhe gjatë rrugës Follorinë-Korçë-Janinë. Brigada VII së bashku me repartet partizane të qarkut të Beratit zhvilluan një goditje kundër armiqve në Berat e Kuçovë, duke u shkaktuar dëme të shumta. Brigada V dhe VI me forcat partizane të Zonës I Operative spastruan krejt krahinën e Himarës e të Mallakastrës, dëmtuan rëndë hitlerianët dhe bandat balliste në afërsi të Vlorës, Gjirokastrës, Fierit, Delvinës, Sarandës, Konispolit, dhe gjatë rrugëve që lidhnin Shqipërinë me Greqinë. Në një nga përpjekjet shumë të ashpra që u zhvilluan me ushtrinë gjermane në Kuç të Kurveleshit më 11 prill 1944 u vra duke luftuar me heroizëm Dervish Hekali, nënkomandant i Brigadës V. Po në këtë kohë ballistët vranë pabesisht Memo Meton, sekretarin e Komitetit Krahinor të Partisë për Kurveleshin.

Një varg ndeshjesh me armiqtë u zhvilluan në Pezë dhe në krahina të tjera të Shqipërisë së Mesme e të Veriut.

Në këtë kohë efektivitë i Ushtrisë Nacionalçlirimtare ishte rritur në 35 000 luftëtarë.

Krahas mësymjes pranverore të Ushtrisë Nacionalçlirimtare, mori gjallërinë dhe ashpërsinë e mëparshme edhe lëvizja kryengritëse në qytete, pas goditjeve që i kishin dhënë pushtesit e tradhtarët kësaj lëvizjeje në dimrin 1943-1944. Tani qyteteve u ishte çelur perspektiva e afërt e çlirimit. Lëvizja çlirimtare në qytete zhvillohej gjithnjë e lidhur ngushtë me tërë kryengritjen e përgjithshme çlirimtare në vend, si pjesë përbërëse shumë e rëndësishme e kësaj kryengritjeje. Gjatë muajve prill dhe maj njësitet guerile në qytete kryen një varg atentatesh kundër oficerëve gjermanë, spiunëve dhe tradhtarëve, dogjën depo me armë e municion të ushtrisë gjermane dhe rrëmbyen materiale të ndryshme për nevojat e luftës çlirimtare. Qytetet ishin sidomos burimi nga nxirreshin informata shumë të vlefshme për planet e armiqve, për gjendjen moralo-politike dhe ushtarake të tyre. Këto informata u përcilleshin rregullisht Shtabit të Përgjithshëm dhe reparteve partizane. Nga qytetet në këtë kohë dolën vullnetarë për në rreshtat e Ushtrisë Nacionalçlirimtare shumë të rinj e të reja.

Gjallërimi i lëvizjes çlirimtare në qytete i tërboi armiqtë jo më pak se gjallërimi i veprimtarisë sulmuese të reparteve dhe njërive të Ushtrisë Nacionalçlirimtare. Ky tërbim i nazistëve gjermanë dhe i tradhtarëve shpërtheu me akte të tjera mizorie të shfrenuar. Numri i patriotëve të burgosur e të internuar u shtua dyfish. Të burgosurit

pa përjashtim i torturonin në mënyrë mizore. Në tortura të tilla vdiq Manush Alimani, sekretar politik i Komitetit Qarkor të Rinisë Komuniste në Shkodër, më 29 maj 1944.

Rritja e vrullshme e luftës së armatosur të popullit shqiptar, në pranverën e vitit 1944 shkaktoi një krizë të thellë në gjirin e reaksionit të brendshëm, radhët e të cilit filluan të shtureshin. Për të shpëtuar nga gjendja e krijuar, grupet reaksionare u orvatën të merrnin një varg masash të ngutshme. Masa e parë dhe kryesore ishte përçatja e një mësymjeje të re të madhe së bashku me forcat gjermane. Për këtë qëllim ato zhvilluan një fushatë të madhe rekrutimi, sidomos në krahinat veriore të vendit, të cilat ndodheshin akoma nën sundimin e armikut. Sipas planeve të armiqve, operacioni duhej të fillonte në muajin prill. Por planin e tyre nuk mundën ta zbatonin në atë kohë, për arsye të mësymjes së Ushtrisë Nacionalçlirimtare Shqiptare dhe të qëndresës së popullit në krahinat veriore të vendit kundër fushatës së rekrutimit të mercenarëve.

Në të njëjtën kohë tradhtarët shqiptarë u orvatën të vendosnin lidhje zyrtare me reaksionin grek e turk, me qëllim që të formonin një aleancë ushtarake, për t'i bashkuar forcat e tyre në luftë kundër lëvizjeve revolucionare në Ballkan. Por kjo orvatje dështoi. Delegatët e reaksionit shqiptar që shkronin për në Greqi me gjithë dokumentet përkatëse u kapën nga Ushtria Nacionalçlirimtare dhe kryetari i delegacionit ballist u pushkatua si tradhtar i popullit.

Krahas masave me karakter ushtarak, reaksioni shqiptar u orvat, me qëllime demagogjike, të shpallte masa me karakter ekonomik, duke e paraqitur krizën si pasojë të ekzistencës së mbeturinave të feudalizmit dhe të prapambetjes ekonomike. Regjenti Mehdi Frashëri hartoi dhe shpalli me bujë «një reformë agrare», i vetmi qëllim i së cilës ishte t'i gënjente masat fshatare dhe t'i shkëpuste ato nga Lëvizja Nacionalçlirimtare. Borgjezia reaksionare shqiptare bëri përpjekje për t'u bashkuar mbi baza monopoliste. Me nxitjen e Mehdi Frashërit, u krijua një shoqëri «për zhvillimin ekonomik» të vendit, e cila shtronte si detyrë themelimin e një banke me kapital shqiptar si edhe marrjen e një vargu koncensionesh të rëndësishme. Ashtu si të gjitha përpjekjet e tjera, kjo ishte e dënuar të dështonte.

Rritja e vrullshme e Lëvizjes Nacionalçlirimtare nën udhëheqjen e Partisë Komuniste dhe paaftësia e reaksionit për t'i shpëtuar vdekjes alarmuan edhe reaksionin imperialist anglo-amerikan, i cili i kishte vënë vetes si qëllim të ndalonte fitoren e revolucionit popullor në Shqipëri dhe

në Ballkan. Oficerët anglezë e amerikanë pranë krerëve kundërrevolucionarë (koloneli Maklin pranë Abaz Kupit, majori Nill pranë Marka Gjonit dhe Kol Bib Mirakajt, majori Ridëll dhe kapiteni Hends pranë Fiqri Dines, Xhem Gostivarit dhe Hysni Demës, misioni ushtarak amerikan pranë ballistit Skënder Muço etj.) zhvillonin veprimtari të dendur për të riorganizuar forcat reaksionare që po shtureshin. Në prill anglezët kthyen përsëri në Shqipëri B.Maklinin, duke e dërguar këtë herë pranë Abaz Kupit «me udhëzime të reja për t'u dhënë një impuls të mëtejshëm planeve të Londrës»¹. Ndërkaq Misioni Ushtarak Anglez pranë Shtabit të Përgjithshëm bënte presion që Ushtria Nacionalçlirimtare të mos godiste bandat reaksionare e të mos lejonte kalimin e reparteve partizane në krahinat veriore të Shqipërisë. Organet e propagandës anglo-amerikane, duke shtrembëruar me dashje të vërtetën, e paraqisnin luftën e popullit shqiptar si një meritë të Ballit dhe të Legalitetit. Në këtë frymë foli në Dhomën e Komunave në maj 1944 udhëheqësi i laburistëve, zëvendëskryeministri i atëhershëm Etli, i cili, nga fundi i luftës u bë kryeministër. Njëkohësisht, në Londër qeveria britanike i shtoi përpjekjet për të formuar në mërgim një qeveri reaksionare shqiptare.

Gjendja e brendshme dhe ndërkombëtare, pra, shtroi para udhëheqjes së Luftës Nacionalçlirimtare detyrën për të marrë masa rrënjësore, të cilat do t'i konsolidonin më tej fitoret e kësaj lufte dhe do t'i jepnin grushtin vendimtar reaksionit të brendshëm e të jashtëm.

Kongresi Antifashist Nacionalçlirimtar i Përmendit dhe vendimet historike të tij

Perspektivat e shkatërrimit të afërt të Gjermanisë naziste si dhe orvatjet që po bënin anglo-amerikanët për të mbajtur me çdo mënyrë në këmbë forcat reaksionare dhe për të formuar brenda dhe jashtë vendit qeveri reaksionare shqiptare, shtrojnë si problem qendror çështjen e forcimit të mëtejshëm të pushtetit revolucionar popullor, krijimin e bazës juridike të këtij pushteti, formimin e një organi ekzekutiv me funksionet e qeverisë së përkohshme.

Për këtë arsye Kryesia e Këshillit të Përgjithshëm Na-

1) Enver Hoxha. *Rreziku anglo-amerikan për Shqipërinë*, Tiranë, 1982, f. 254.

cionalçlirimtar, me propozimin e KQ të PKSh, në mbledhjen e saj të 15 prillit vendosi thirrjen e Kongresit I Antifashist Nacionalçlirimtar. Në krahinat e çliruara etë paçliruara u dërguan thirrje e udhëzime, në të cilat vihej në dukje rëndësia e madhe historike dhe politike e Kongresit dhe përcakttoheshin rregullat për zgjedhjen e përfaqësuesve, të cilët duhej të ishin njerëzit më të mirë, luftëtarët më të vendosur, ata që kishin dhënë dhe jepnin prova për çështjen e popullit.

Një muaj më pas, më 15 maj, u mbajt Plenumi i Komitetit Qendror të PKSh. Ai miratoi vendimin e Kryesisë së Këshillit të Përgjithshëm për thirrjen e Kongresit si edhe masat që ishin marrë për zhvillimin e fushatës së zgjedhjeve.

Kongresi Antifashist Nacionalçlirimtar u mbledh në qytetin e lirë të Përmetit më 24 maj 1944. Në të morën pjesë 186 delegatë, të cilët përfaqësonin Këshillin e Përgjithshëm Nacionalçlirimtar dhe Shtabin e Përgjithshëm, këshillat nacionalçlirimtarë të çdo qarku, shtabet e qarqeve dhe brigadat e Ushtrisë Nacionalçlirimtare, BRASH dhe BGASH. Delegatët në zonat e çliruara dhe në njësitë e UNSH, u zgjodhën drejtpërdrejt nga masat në mbledhje të gjera. Në qytetet dhe krahinat e pushtuara delegatët u caktuan nga këshillat nacionalçlirimtarë.

Në emër të Këshillit të Përgjithshëm Nacionalçlirimtar dhe të Shtabit të Përgjithshëm, shoku Enver Hoxha, paraqiti në Kongres raportin «Mbi zhvillimin e Luftës Nacionalçlirimtare të popullit shqiptar në lidhje me ngjarjet ndërkombëtare».

Në këtë raport i bëhej një vlerësim i lartë fitoreve të mëdha historike të Ushtrisë së Kuqe, që përmbysën planet e Hitlerit, duke e vënë makinën ushtarake të Gjermanisë naziste përpara katastrofës. Në raport shprehej bindja se nuk ishte e largët fitorja mbi këtë armik të madh të njerëzimit.

Në analizën që i bëri gjendjes së brendshme të vendit, shoku Enver Hoxha vuri në dukje sukseset e mëdha që populli shqiptar kishte arritur në luftën kundër pushtuesve fashistë. Në raport u theksuan tiparet dalluese të Lëvizjes Nacionalçlirimtare, e cila, ndryshe nga kryengritjet e mëparshme të popullit shqiptar kundër pushtuesve të huaj, kishte udhëheqjen e vet të sprovuar, Partinë Komuniste të Shqipërisë, shprehësja dhe mbrojtësja besnike e interesave të popullit e të atdheut. Këshillat nacionalçlirimtarë që u krijuan në të gjitha anët e vendit, ishin bërë, siç thuhej në raport, «bërthama e re e pushtetit popullor që

zëvendësonte pushtetin e vjetër, i cili u vu i tëri në shërbim të okupatorit»¹.

Lidhur me detyrat e mëdha që qëndronin përpara Lëvizjes Nacionalçlirimtare, shoku Enver Hoxha parashtroi nevojën e ngutshme dhe rëndësinë e madhe të zgjedhjes së Këshillit të Përgjithshëm Antifashist Nacionalçlirimtar dhe të «formimit të një qeverie provizore», si «i vetmi përfaqësues legjitim-juridik i popullit shqiptar».²

Kongresi e miratoi njëzëri raportin e Këshillit të Përgjithshëm Nacionalçlirimtar dhe të Shtabit të Përgjithshëm dhe mori vendime me rëndësi jetësore për Luftën Nacionalçlirimtare dhe për vendosjen e rendit demokratik popullor.



Shoku Enver Hoxha duke mbajtur raportin në Kongresin e Përmetit

Kongresi i Përmetit zgjodhi Këshillin Antifashist Nacionalçlirimtar (KANÇ) prej 121 anëtarësh, si organin më të lartë legjislativ dhe ekzekutiv, përfaqësuesin suprem të vullnetit të popullit dhe të shtetit të ri shqiptar. Në këtë mënyrë u sanksionua parimi i unitetit të pushtetit, si shprehje konkrete e sovranitetit popullor. KANÇ i dalë nga Kongresi formoi Komitetin Antifashist Nacionalçlirimtar prej 13 anëtarësh «me të gjitha atributet e një qeverie popullore provizore», përgjegjës për punën e vet përpara KANÇ. President i Komitetit Antifashist Nacionalçlirimtar u emërua Enver Hoxha, Sekretar i Përgjithshëm i Partisë Komuniste të Shqipërisë.

1) Enver Hoxha, *Veptra*, vëll. 2, f. 211.

2) *Po aty*, f. 224.

Kongresi i Përmetit mori këto vendime historike: 1 — Të ndërtohet Shqipëria e re demokratike popullore sipas vullnetit të popullit që sot e shpreh solemnisht në Këshillin Antifashist Nacionalçlirimtar, i cili është një pushtet me të vërtetë i popullit, i dalë nga Lufta Nacionalçlirimtare, që po bën populli shqiptar; 2 — t'i ndalohej hyrja Zogut në Shqipëri; 3 — të mos njihet asnjë qeveri tjetër që mund të formohet brenda ose jashtë Shqipërisë kundër vullnetit të popullit shqiptar; 4 — të vazhdohej më me ash-përsi lufta kundër pushtuesve gjermanë dhe kundër shër-bëtorëve të tyre shqiptarë, të grumbulluar rreth qeverisë kuislinge, Legalitetit, Ballit Kombëtar dhe bajraktarëve, deri në shkatërrimin e plotë të tyre.¹

Duke u mbështetur në këto vendime të Kongresit, KANÇ në mbledhjen e tij të parë vendosi rishikimin e të gjitha marrëveshjeve me shtetet e huaja dhe anulimin e lidhjeve ekonomike e politike të bëra nga qeveria e Zogut në dëm të popullit shqiptar. Ai vendosi njëkohësisht të mos pranohej asnjë marrëveshje dhe asnjë lidhje ndërkombëtare që mund të bëhej jashtë ose brenda vendit nga klikat reaksionare qoftë si grup politik, qoftë si qeveri.

Krahas me masat për forcimin e pushtetit politik revolucionar, Kongresi i Përmetit e quajti të domosdoshëm forcimin e mëtejshëm dhe përsosjen e Ushtrisë Nacionalçlirimtare, si mjete kryesor për çlirimin e plotë të vendit dhe mbështetja e armatosur e pushtetit të ri. Në bazë të orientimit që dha Kongresi, KANÇ mori vendimin për njësimin e udhëheqjes së Ushtrisë Nacionalçlirimtare dhe emëroi Enver Hoxhën Komandant të Përgjithshëm të Forcave të Armatosura të popullit shqiptar, miratoi propozimin e Shtabit të Përgjithshëm për dhënien e gradave në ushtri dhe për krijimin e formacioneve të mëdha ushtarake (divizione, korparmata).

Kongresi njohu rolin historik botëror të Bashkimit Sovjetik, të udhëhequr nga Partia Bolshevike dhe J.Stalini që mbante peshën kryesore në luftën e Dytë Botërore. Kongresi u solidarizua edhe me popujt e tjerë të koalicionit antifashist duke shprehur vendosmërinë e popullit shqiptar për të luftuar përkrah tyre deri në fitoren e plotë mbi fashistët.

Në Kongresin e Përmetit u përcaktuan për herë të parë me ligj format shtetërore të pushtetit të ri demokratik popullor, organet e tij qëndrore legjislative dhe ekze-

1) *Dokumente të organeve të larta të pushtetit revolucionar nacionalçlirimtar*, f. 157.



Shoku Enver Hoxha me anëtarë të tjerë të Këshillit të Përgjithshëm Antifashist Nacionalçlirimtar. Nga e djathta në të majtë:
Hysni Kapo, Haxhi Lleshi, Myslim Peza, Enver Hoxha,
Omer Nishani, Spiro Moisiu

kutive dhe u hodhën kështu themelet e shëndosha të shtetit të ri shqiptar të demokracisë popullore. Në këtë mënyrë u zgjidh çështja e pushtetit politik në dobi të forcave demokratike, revolucionare, të udhëhequra nga partia Komuniste.

Vendimet historike të Kongresit të Përmetit dhe të KANÇ ishin kurorëzimi i përpjekjeve të popullit shqiptar, që udhëhiqej nga Partia Komuniste, për shkatërrimin e makinës së vjetër shtetërore reaksionare dhe për vendosjen e pushtetit të ri popullor, revolucionar. Këto vendime ishin rezultat i luftës së armatosur të popullit shqiptar. Ato

ishin një grusht i rëndë jo vetëm për pushtuesit fashistë dhe për kundërrevolucionarët e brendshëm, por edhe për reaksionin imperialist anglo-amerikan. Ato kishin rëndësi për sigurimin e pavarësisë së plotë kombëtare, për çlirimin shoqëror të popullit dhe për likuidimin e zgjedhës imperialiste në Shqipëri.

Vendimet e Kongresit të Përmetit u pritën me gëzim të madh dhe u përfaquan menjëherë nga gjithë populli shqiptar. Masat e gjera popullore, në mitingje e mbledhje, në letrat që i drejtonin KANÇ dhe Komitetit Antifashist, shprehnin entuziazmin, miratimin e tyre dhe gatishmërinë për t'i zbatuar këto vendime. «Ne, — shkruanin punëtorët e minierës së Mborje-Drenovës, — me ndjenjat më të larta përshëndetim Komitetin Antifashist Nacionalçlirimtar si të vetmen qeveri demokratike popullore, e cila do t'i sigurojë punëtorit një të ardhme të lumtur. Ne punëtorët, si të shtypur e të shfrytëzuar deri në palcë do t'i japim gjithë kontributin tonë këtij Komiteti, që është koka drejtuese e gjithë popullit shqiptar». «Si gjithë populli shqiptar, edhe ne, — shkruanin fshatarët e katundit Baholl, — i shprehim mirënjohjen kësaj qeverie dhe e njohim për qeverinë tonë». «Brigada jonë — shkruanin luftëtarët e Brigadës XVI — sheh në Komitetin udhëheqësin e vërtetë të popullit shqiptar, sepse doli nga lufta, vuajtjet dhe përpjekjet e vazhdueshme».

Dita e parë e mbledhjes së Kongresit Antifashist Nacionalçlirimtar të Përmetit, 24 maj 1944, hyri në histori si dita e lindjes së shtetit të ri demokratik popullor në Shqipëri.